

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Cilt 3, Sayı 4 (Aralık 2006)

Mak. #53, ss. 7-24

Telif Hakkı © Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Sosyalist Realizm: Kökeni, Oluşum Süreci ve Kavramı

Leyla Tagızade

Ortadoğu Teknik Üniversitesi

ÖZET

Birinci Yazarlar Kurultayında Sovyet edebiyatının esas metodu ilan edilen Sosyalist realizm, bir eğilim olarak 19.yy'ın sonu, 20. yy'ın başlarında oluştu. Devrim sonrasında ve 20'li yıllarda Sovyet edebiyatının esas metodu olma yolunda oluşum süreci geçirdi. 20'li yıllarda Sosyalist realizm birçok edebiyat akımlarından biriydi, fakat 30'lu yıllarda devletin de yardımıyla diğer akımları yok ederek bir isme sahip oldu, güçlendi ve şekillenmeye başladı. Sosyalist realizmin en verimli yılları 1935-1955 yıllarıdır. Aynı zamanda bu yıllar Sovyet edebiyatının en zayıf olduğu yıllardır. Fakat 60'lı yıllardan itibaren Sosyalist realizm zayıflamaya başladı, 70'li yıllarda çok zayıf düştü ve 80'li yıllarda öldü. Ömrü bir insan ömrü kadar kısa oldu.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Politika ve edebiyat, devrim ve edebiyat, totaliter rejimde edebiyat, Sovyet sanat anlayışı, Sovyet edebiyatı, Sovyet Yazarlar Birliği, Sosyalist realizm

ABSTRACT

Socialist realism, which has been declared the main method of Russian literature in the First Congress of Writers, emerged as a trend at the end of the 19th century and at the beginning of the 20th century. After the revolution and during the 1920s, it went through a process of formation. In the 1920s, Socialist realism was one of the many other literary trends, but after it caused the disappearance of other trends with the help of the state in the 1930s, it was given a name, it gained power and it started to take shape. The most fruitful years of Socialist realism were 1935-1955. At the same time, those were the years when Russian literature was the weakest. However, from the 1960s onwards, Socialist realism started to lose power, it became very weak in the 1970s and eventually it disappeared in the 1980s. Its lifespan was as short as a human being's.

KEY WORDS

politics and literature, revolution and literature, literature in a totalitarian regime, Russian art mentality, Soviet Writers Union, Socialist realism

1. Giriş

Sosyalist realizm, edebiyat ve ideoloji arasında denge bulma çabasıdır. Bunun için edebiyatı ideoloji hâline getirmek veya ideolojiyi edebiyat şekline sokmak gerekmektedir. Bu iki yolun ortak tarafı sanatla ideolojiyi birleştirme gayesidir. Her toplumda çeşitli ideolojileri sanatla birleştirmeye çalışan bireyler vardır. Bu anlamda totaliter rejimlerin kendi ideolojilerini geniş kitleler arasında yayma amacıyla edebiyatı kullanması doğaldır. Bu bağlamda, Sovyet rejiminin edebiyatı (ve genel olarak sanatı) rejim ideolojisine bir hizmet aracı hâline getirmesi yeni sayılmaz. Bu durum tüm totaliter rejimlerde görülmektedir. Sovyetler Birliği'nde yapılanların farkı, edebiyat ve daha sonra tüm sanat dallarının bir ideolojiye bağlanmasının kurumsallaştırılarak bir teori hâline getirilmesidir. Sosyalist realizm adını alan bu teorileştirilme Stalin dönemi Sovyet Rusya'sında dogma hâline getirildi.

Sovyet edebiyatının esas metodu ilân edilen Sosyalist realizm kavramının SSCB'de ciddi araştırma konusu olması imkânsızdı. Bundan dolayı ciddi bilim adamları bu konudan uzak durmaya çalışırlardı. Zira bu konu düşünmeye, tartışmaya açık değildi. Değişmez gerçek olarak kabul edilen, şablonlaşmış cümlelerden oluşan bir alandı. Düşünülen değil, söylenmesi ve yazılması gereken şeyler söylenir ve yazılırdı. Lenin'in makalesinden, Parti kararlarından, Yazarlar ve Parti kurultayları materyallerinden alınmış cümleler güncelleştirilir, yaşanan zamana ve yeni eserlere dayanarak yorum yapılırdı. Bu yorumun çerçevesi de belirlenmişti. 80'li yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliği'nde "Sosyalist realizm" en kısa fıkra şeklinde algılanırdı.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bu konu yeni düşüncelere açılmış oldu ve bundan dolayı birçok araştırmacı Sosyalist realizm üzerine yazmaya başladı. Bu yazılarda Sosyalist realizm yeniden yorumlanmaya çalışıldı. İlk Sovyet sonrası değerlendirmelerde Sosyalist realizm diye bir şeyin var olmadığını ispatlamaya çalışan yazılar da vardır. Çoğunlukla eskiden olumlu olarak değerlendirilen şeyler tam aksine olumsuz olarak değerlendirilmeye başlandı.

Günümüzde bu konu üzerine yazılan yazılar daha objektif olmaktadır. Sovyet edebiyatı süreci tamamlanmış ve tarihin bir parçası hâline gelmiştir. Böylece günümüzde Sosyalist realizm araştırmaları daha objektif olma imkânına kavuşmuştur. Çünkü günümüz bakış açısından, genel olarak Sovyet edebiyatında ve her bir ayrı millî edebiyatta görülen olgular bir büyüteç altına alınmışçasına görülmektedir. Uzak bir mesafeden Sosyalist realizm olgusunu incelemek, onun ilk

adımını, gelişmesini, olgunlaşmasını, zayıflamasını ve ölmesini izlemek, tarafsız bir bakış açısından görmeye çalışmak çok ilginç ve öğreticidir.

2. Sosyalist realizmin felsefi, politik, estetik ve edebi kökenleri

Sosyalist realizmin felsefi kökeni Marksist felsefeye, politik kökeni Bolşevik hareketine, estetik ve edebî kökeni klasik Rus edebiyatına dayanmaktadır. Sosyalist realizmin en eski (Marksizm öncesi döneme ait) kökenlerinden biri Rus yazar, filozof ve eleştirmen N.G. Çernişevskiy'in (1828-1889) sanat anlayışı ve bu anlayışa bağlı olan estetik teorisi ve eserleridir. Çernişevskiy 1855'de "Sanatın gerçeğe estetik yaklaşımı" doktora tezini savundu. Bu tezin ana fikri: 'Güzel olanın, hayatın kendisi olduğu'dur. Aynı zamanda Çernişevskiy'e göre "hayat bizim onu görmek istediğimiz şekliyle güzeldir" (1958:112). Bu cümle tam anlamıyla Marksist estetiğin temelini oluşturmaktadır. Çernişevskiy, bu estetik anlayışını "Ne yapmalı?" (1863) romanında uygulamalı olarak göstermeye çalışmıştır. Bir ütopya romanı olan Çernişevskiy'in bu romanı, edebî ve sanatsal değeri çok düşük olmasına rağmen Rus politik düşünce tarihinde çok önemli yere sahiptir. Çernişevskiy romanında, edebiyatın siyasal ve eğitici işlevine olan inancını yansıtır. Çernişevskiy'in kahramanı kitap okuyarak önce kendini yetiştirir, daha sonra edebiyat vasıtasıyla çevresindeki insanların hayatını kurtarır. Bu roman, yazarın dünya görüşü ve eserinin verdiği mesaj arasında tam bir birlik olan nadir Rus edebiyatı eserlerinden biridir.

Büyük sanatçıların felsefi, politik görüşleri ve edebî eserleri arasında böyle bir uyum görülmemektedir, çünkü gerçek bir sanat eseri yazarından bağımsız bir olgu olabilmekte ve farklı yorumlanabilmektedir. Çernişevskiy'in romanı yazarın politik ve felsefi düşüncelerini kahraman vasıtasıyla okuyucuya ulaştırmak amacıyla yazılmıştır. Bu anlamda, bazı araştırmacıların bu romanı "Sosyalist realizmin ilk eseri" olarak görmesi doğal sayılabilir.

Sosyalist realizmin esas ana temeli Marksist ideoloji ve felsefedir. Marksizm'in kurucuları olan Marks ve Engels'in eserlerinde edebiyat üzerine fazla düşünce bulunmamakla beraber, onların eserlerinde sanat eserlerinin içeriği ve şeklinin toplumun değişmesiyle birlikte değiştiği düşüncesi mevcuttur. Aynı zamanda Marks ve Engels için edebiyat ideolojik mücadelenin önemli bir parçasıdır. Daha sonra bu düşünce V. Lenin'in "Parti teşkilâtı ve Parti edebiyatı"(1905) makalesinin ana fikri oldu. Lenin bu makaleyi edebiyat problemleriyle ilgili yazmamıştı. Parti yayınları üzerine yazılan bu makale daha sonra Sovyet Komünist Partisi'nin edebiyat ve sanat alanındaki politikasının "teorik temeli" hâline getirildi. Lenin'e göre gerçeği kavramaya çalışan yazar sadece kendisinin değil, aynı zamanda ait olduğu sınıfın ve toplumun düşünce, his ve ideallerini yansıtmaktadır.

Bundan dolayı, Lenin'e göre bağımsız ve tarafsız bir edebiyat olamaz. Zira

toplum içinde yaşayan yazar bu toplumun bir parçasıdır ve sınıfının düşüncelerini yansıtmaktadır. Lenin, parti edebiyatını genel parti çalışmalarının bir parçası olarak görmektedir. Bu yaklaşım, Sovyet edebiyat anlayışının temelini ve Sosyalist realizm kavramının özünü oluşturdu. Aynı zamanda, bu yaklaşım Sovyetler Birliği'nin dağıldığı güne kadar değişmeden kalan Sovyet edebiyat aksiyomlarından biri oldu.

Sosyalist realizmin esasını oluşturan, Marksist-Leninist sanat anlayışıdır. Bu anlayış "sanatı, toplumun, sınıfın, sosyal veya estetik grubun ihtiyacını karşılayarak toplumun her bireyinin manevî dünyasını şekillendiren ve her bireye kültür birikimi olan değer, norm, düşünceleri aşlayan çok güçlü bir araç olarak görmektedir". (Kagan1987:517)

Marksist-Leninist estetik, edebiyatı politik zihniyetin bir çeşidi veya politik zihniyeti yansıtmaya yarayan bir yöntem ve toplumun politik zihniyetini istenilen doğrultuda şekillendiren bir araç olarak görmektedir. Sovyetler Birliği'nde edebiyat, Sovyet totaliter sisteminin beyin yıkama aracı hâline getirildi. Bu amacı yerine getirmek için Sovyet edebiyatı 5 esas prensibe uymak zorundaydı:1) Komünist partisine bağlılık, 2) Halkına bağlılık, 3) Sınıfına bağlılık, 4) Parti ülkülerine bağlılık, 5) Kendi sınıfına karşı insanseverlik. Bu prensiplerin temeli Lenin'in eserlerine, özellikle de *parti literatürü* üzerine yazdığı yazılara dayanmaktadır. Tüm yazılı edebiyat türleri için uygulanan bu prensipler Sovyet toplumunun her dönemine göre yorumlanarak geliştirildi.

Lenin "bize partinin edebiyata güçlü etkisi ve aynı zamanda edebiyatın partiye güçlü etkisi gerek" diyerek Sovyet edebiyatının ne kadar özgür olabileceğine işaret etmektedir. Lenin'in, Trotskiy'in, Stalin'in, Jdanov'un ve diğer parti liderlerinin yazı ve konuşmalarında, parti kararlarında edebiyat, politik zihniyetin bir çeşidi ve aynı zamanda politik zihniyeti yansıtmaya yarayan bir yöntem olarak görülmektedir.

Oysa sanat zihniyetinin bir çeşidi olan edebî zihniyet politik zihniyetten farklıdır. Politik zihniyet ve sanat zihniyetinin esas farkı, politik zihniyetin bir grubun zihniyetinin ifadesi olmasıdır. Sanat zihniyetinin ise genel beşerî zihniyeti ifade etmesi gerekmektedir. Sanatın özü genel insanî zihniyeti ifade etmektir. Bu böyle olmasaydı, günümüzde tüm dünyada Shakespeare okunmazdı. Asırlar sonra onun eserlerinde insana has duyguların bulunması onun eserlerini güncel tutmaktadır.

Lenin'in makalesiyle aynı senede yazılan ilk Rus Marksist olan G. V. Plehanov'un (1856-1918) "Marksizm ve estetik" eseri, Sosyalist realizmin estetik kökenlerinden biridir. Plehanov'a göre edebiyat, toplumun psikolojisiyle ilişkilidir. Sosyolojik bir algılama olan bu yaklaşım daha sonra Plehanov'un "Sanat ve Toplum Hayatı" (1912-13) eserinde geliştirildi. Plehanov'a göre sanat yansımanın yansımasıdır (Plehanov 1978:52). Toplum olayları, toplum psikolojisine ve daha sonra da sanata yansır. Plehanov'un bu düşüncesini geliştiren V. Lenin, her millî edebiyatta iki kültürün

varlığından söz eder. Bu anlayışa bağlı olarak devrimden sonra burjuva sınıfı ile birlikte bu sınıfın edebiyatının da yok edilmesi kaçınılmaz oldu.

1917'den itibaren Stalin dönemine kadar Sovyetler Birliği'nin eğitim bakanı olan A. V. Lunaçarskiy, Lenin devletinin esas kültür uzmanlarından biriydi. 1923'de o, 1904'de yazdığı "Pozitif Estetiğin Esasları" eserini hiçbir değişiklik yapmadan yeniden bastırıldı. Bu eser Marksist - Leninist estetiğin temel taşlarından biridir. Lunaçarskiy'e göre "estetik, değerlendirme bilimidir" (Lunaçarskiy 1967:12). Bu anlayış, Sovyet edebiyatının esaslarından biri oldu ve herkes kendini edebî eseri yorumlayabilecek ve değerlendirmesini yapabilecek bir uzman olarak görmeye başladı.

Sosyalist realizmin edebî kökenleri 19. yy. klasik Rus edebiyatının bazı eserlerinde ve özellikle de 19. yy. sonunda yazılmaya başlayan işçi kökenli şair ve yazarların eserlerine bağlanabilir. Günümüzde bu şair ve yazarların isimleri sadece bu alanda uzman olanlar tarafından bilinmektedir.

19. yy.'ın sonlarına bakıldığında, o zamanlar henüz idrak edilmeyen ve doğal olarak da adlandırılmayan bir edebiyat eğilimi olarak algılanabilen Sosyalist realizm esintileri, henüz çok genç olan Maksim Gorkiy'in eserleriyle bağlantılıdır. Gorkiy'in, yazarlığa başladığı döneme ait romantizm ve realizm karışımı "Şahin Şarkısı" (1895), "Fırtına Kuşunun Şarkısı" (1901), "Yaşlı İzergil" (1895) eserlerinde ve daha sonra yazılan toplumun en dibinde olan bir insana karşı duyulan saygı ve sevgi dolu "Dipte" (1902) eserinde Sosyalist realizm bulabilen araştırmacılar vardır. Ancak, M. Gorkiy'in, Sosyalist realizmin kurucusu ilân edilmesinin sebebi onun 1906-07 yıllarında yazdığı "Ana" romanıdır. Genelde 19. yy. Rus edebiyatının estetik ve ideolojik arayışlarını devam ettiren Gorkiy'in "Ana" eseri Sovyet dönemi edebî eserler için örnek eser olarak gösterilirdi. Aynı zamanda, Gorkiy, bu ve daha önce yazdığı eserlerinden dolayı 1930'larda Sosyalist realizmin kurucusu ilân edildi. Oysa Sovyet döneminde, Gorkiy, gençken yazdığı romantik ve coşku dolu eserlerden daha farklı realist eserler yazmaktaydı. Sovyet dönemi Sosyalist realizm eserleri için ölçüt olan Gorkiy'in romantik eserleri devrimden önce yazılmıştır. Gorkiy'in devrimden sonra yazdığı eserlerini Sosyalist realizme dâhil etmek en kararlı araştırmacılar için dahi çok zor olmuştur. Zira bu eserler 19. yy. klasik Rus edebiyatı eserlerine daha yakındır.

Klasik Rus edebiyatı (Puşkin'den Çehov'a kadar) evrensel estetik değerlere sahipti. Yazar "Peygamber" gibi algılanırdı. "Yaratmak" fiili sanatın tüm dalları için kullanılırdı. Bu dönem yazarları ve genel olarak kültür taşıyıcıları soylu sınıf mensupları olmasına rağmen ortak insanî değerler ön plandaydı.

Aynı zamanda, 19. yy. sonu ve 20. yy. başında Rus edebiyatında ve genel olarak Rus elit kültür çevresinde kriz bilincinin oluştuğu görülmektedir. Neredeyse bu dönemin tüm eserlerinde "eski düzenin sonunun geldiği" önsözleri biraz kapalı veya daha açık şekilde ifade edilmeye başlandı. Bu anlamda, Rus kültür çevrelerinin ve

bilhassa Rus edebiyatının, Rus yazarlarının Rus devriminin gerçekleşmesinde dolaylı da olsa bir payları vardır. Rus edebiyatı, nelere vesile olduğunu gördüğü ve anladığı zaman artık geç olmuştur. Devrim öncesi eserlerinde fırtınanın daha büyük ve güçlü olmasını arzulayan Gorkiy dahi fırtınanın çıktığı zaman “Zamansız Düşünceler” eserini yazmış ve daha sonra ise yurt dışına çıkmanın en doğru yol olduğunu görmüştü, çünkü devrim sonrası edebiyatta klasik edebiyatın en iyi geleneklerini devam ettiren edebiyatçılar bile toplumdan dışlanmaya başlandılar.

3. Devrim sonrası Rusya’sında edebiyat: Sosyalist realizme doğru

Ekim devriminden hemen sonra edebiyatta durum fazla karmaşık değildi. Esas itibariyle yazarlar iki ana gruba ayrılmıştı: Bu grubun biri devrimi kanlı bir isyan olarak algılamaktaydı. Diğer grup ise devrimi coşku ve mutlulukla karşıladı. Bu iki grup arasında şaşkınlık geçiren, çevresinde olup bitenden haberi olmayan küçük bir grup da vardı.

Aynı zamanda, devrim toplumda bir patlama etkisi yaparak var olan potansiyel çirkinlikleri ortaya çıkardı. Toplum hayatının tüm alanlarına bir gün içinde sahip olan işçi sınıfı, “aydın” kelimesini küfür olarak kullanmaya başladı. Son bir asır boyunca Rus halkını devrime çağıran yazarlar toplum hayatının dışına itilmeye başlandılar.

Devrim sonrası edebiyatın durumunu en açık şekilde, birinci Sovyet hükümetinde Dışişleri bakanı, 1918’den itibaren Askeriye ve Deniz Bakanı olan Lev Davidoviç Trotskiy (Bronştein) (1879-1940) ifade etmiştir: “Ekim devriminden sonra edebiyat çevreleri çok önemli bir şeyin başvermediği gibi ve olanların da onlarla hiçbir ilişkisi olmadığı gibi bir tavır takınmaya çalıştılar. Fakat öyle oldu ki Ekim, edebiyatı çekip çevirmeye, çeşidine göre ayırmaya, karmaya başladı-ve bunu sadece idarî açıdan yapmadı; bunu aynı zamanda başka bir derin anlamda yapmış oldu” (Trotskiy 1991:33). Lenin tarafından “merkezî komitenin en yetenekli üyesi” olarak nitelenen Trotskiy’e göre eski rejimin yıkılması, Ekim öncesi edebiyatının da yok olmasının başlangıcı olmalıdır. Trotskiy bunun kaçınılmaz bir gerçek olduğunu vurgulamıştır (Trotskiy 1991:30). Sovyet edebiyatının gelişim süreci bu sözlerin gerçekleştiğini gösterdi.

1917-1925’te en iyi yazarların bir kısmı Rusya’yı terketmek zorunda kaldılar (İvan Bunin, Alexandır Kuprin, Marina Tsvetayeva, Dimitriy Merejkovskiy, Zinayida Gippiyus, Konstantin Balmont, Arkadiy Averçenko, Rozanov, Vladislav Xodaseviç, İgor Severyanın ve diğerleri). Bunlardan sadece birkaçı sonra geri dönebildi. A. Tolstoy geri döndükten sonra hızlı bir şekilde yükseldi. Çok hasta olan Kuprin memlekete ölmek için döndü (1937’de döndü, 1938’de öldü). M. Tsvetayeva 1939’da geri döndü ve 1941’de intihar etti. Aynı zamanda devrimle birlikte binlerce proletar

şair, devrimci fakat seviyesiz, basit şiirler yazmaya başladı. İlk Sovyet dönemi edebiyat eserleri, devrimden önce yazmaya başlamış yazar ve şairler tarafından yazıldı. Devrim üzerine yazılan ilk değerli eser Rus Sembolizminin en güçlü kalemlerinden biri olan A. Blok tarafından yazıldı ("Dvenatsat" 1918). Bu manzum eserde A. Blok devrimi havayı temizleyen bir rüzgâr olarak değerlendirerek, Bolşevizmi dinle özdeşleştirdi.

Aynı zamanda bazı yazarlar (Mayakovskiy, Fadeyev) gerçekten de devrimin ülkeyi değiştireceğine, yüce eşitlik, doğruluk ve kardeşliğe doğru götürüleceğine inanmışlardı. Tüm içtenlik ve samimiyetleriyle bu yazarlar düşüncelerini geniş halk kitlelerine ulaştırmaya ve benimsetmeye çalışmışlardı. Rejime katlanmak, rejime uymak amacıyla değil, bilhassa devrime inanarak Bolşevik sıralarının en önünde yer almışlardı.

Devrimden sonra tüm matbaa ve kâğıt stokları devletleştirildi. Fakat 1921 yılından itibaren Yeni Ekonomik politikanın uygulanmasıyla kapatılan özel matbaalar açıldı ve bu dönemden itibaren edebiyat daha hızlı bir şekilde gelişti. 1920'li yıllarda yazarlar sosyal hayatta aktif oldular. Çok sayıda ve farklı içerikli dergi ve gazeteler yayınlandı. Kısa ve güncel janrlar geliştirildi. Bu gelişme 1925'e kadar sürdü. Bu dönemde her türlü eserler basılmaktaydı. Bu anlamda 20'li yıllar henüz "yeni kültür" dönemi değildir, fakat aynı zamanda bu dönemin arifesidir. 20'li yılların en güzel eserleri A. Blok, A. Bely, O. Mandelştam, A. Ahmatova gibi devrim öncesinden meşhur olan şair ve yazarlar tarafından yazılmıştır. Fakat bu yazarlar Bolşevik eleştirmenleri tarafından düşman olarak sınıflandırılmaktaydılar. İlk olarak L. Trotskiy tarafından yapılan yazar sınıflandırılması daha sonra uzun süre Sovyet eleştirmenleri tarafından kullanıldı. L. Trotskiy, yazarları düşmanlar, yol arkadaşları ve proleter yazarlar diye sınıflandırdı. Trotskiy'in sınıflandırmasına göre düşmanlar grubuna dâhil olan yazarlar ya Sovyet Rusya'yı terkettiler ya da vatanda kaldıkları hâlde yok gibi algılandılar. Trotskiy'in sınıflandırmasına göre "Popuçik" ("yol arkadaşı") grubuna birçok yetenekli şair ve yazar dâhil ediliyordu. Lev Trotskiy'in de yazdığı gibi: "Yol arkadaşı değince hep bir soru sorarlar: Hangi durağa kadar?" (Trotskiy 1991:56). Bu "Popuçik"lerin en yetenekli olanları ya intihar ederek kendileri indiler (S. Yesenin 1895-1925, V. Maykovski 1893-1930) ya da "1937"ci yıl durağında indirildiler (N. Klyuyev, V. Pılnyak). Zira 20'li yıllardan itibaren M. Gorkiy dahi sınıf bilincine sahip olmayan ara sınıf düşünce tarzını yansıtan yazar olarak değerlendirilirdi (Trotskiy 1991:94). Edebiyatı kontrol altına almaya çalışan Bolşevikler, Komünist Partisi'nin sanat ve edebiyat alanında politikalarını geliştirmektedirler. Devrimden hemen sonra Sovyet devletinin kararnameleleriyle fabrikalarla birlikte tüm sanat ve edebiyat eserleri de devlet malı ilân edildi. Devrimden önce yazmaya başlayan yazarların eserleri sıkı kontrol ve eleştiriye maruz kalıyordu. Blok'un, "Bolşevikler şiir yazmaya engel olmuyorlar, onlar şairin kendisini

sanatının ritmini duyan ve sanatın özünü kendi içinde barındıran bir sanatçı olarak hissetmesini engelliyorlar” sözleri bu durumu en iyi şekilde açıklamaktadır.

Devrimle birlikte proletar kültürü yaratma çabaları da başladı. Zira yeni bir toplumun yeni bir edebiyata ihtiyacı olduğu hissediliyordu. Kısaca *Proletkult* diye adlandırılan edebî-kültürel proletar teşkilâtları merkezde ve tüm cumhuriyetlerde kuruldu. Bu teşkilâtın esasını proletar şairler (M. P. Gerasimov, V. T. Kirillov, V. D. Alexandrovskiy ve diğerleri) ve proletar kökenli olmayan teorisyenler ve eleştirmenler oluşturmaktaydı. Teşkilât, 20'nin üzerinde kendi teorik ve edebî dergisini yayımlıyordu.

Proletkult kendisini parti ve devletten bağımsız görmeye başlayınca Komünist Parti'nin Merkezî komitesi Proletkult'a 1 Aralık 1920'de bir mektup gönderdi. “Komünist Parti Merkez komitesinin Proletkult hakkında mektubu” olarak bilinen bu mektupda, Proletkult'un proletar sınıfına yabancı felsefi görüşlere ve sapıklık derecesinde zevklere sahip olduğu ve “bu işin (proletar kültürü yaratma işi- L.T.) gerçek işçi aydınlarının eline geçmesi için partinin elinden geleni yapacağı” (Lenin 1980:199) vurgulanmaktaydı.

Proletar edebiyatı kurmayı amaçlayan Proletkult'un esas teorik yayını olan “Proletar Kültürü” dergisi 1918-21 yıllarında toplam 21 cilt olarak P. İ. Lebedev (V. Polianskiy), F. İ. Kalinin, A. Bogdanov (Malinvskiy) editörlüğünde yayınladı. Bu dergide bu editörlerin “teorik” makaleleriyle birlikte A. V. Lunaçarskiy ve N. K. Krupskaya'nın da makaleleri yer almaktaydı. Fakat bu dergi edebiyatı idare etmek için yeterli değildi. Devrime hizmet edebilecek önde gelen yazarları biraraya getirebilecek bir derginin kurulması gerektiği kararı alındı. Bu derginin yayın kurulu (V. Lenin, N. K. Krupskaya, A. M. Gorkiy, A. K. Voronskiy) V. Lenin'in Kremlin'deki dairesinde toplandı. “Kırmızı yenilik” adını taşıyan bu dergide 20'li yılların en değerli eserleri yayımlandı. Proletar yazarların kaliteli eserleri olmadığından “Kırmızı Yenilik” Popuçik'lerin eserlerini yayımlatmaktaydı.

18-21 Ekim 1920'de, Moskova'da toplanan Genel Rusya Proletar Yazar kurultayında, Genel Rusya Proletar yazar kurulu kuruldu. Bu kurulun üst düzey yöneticileri Parti tarafından görevlendirilmişti. Yazarların kaderlerini belirleyen, nasıl yazmalarının gerektiğini söyleyen ve edebiyat kumandanı olarak görevlendirilen bu adamlar estetik zevkten yoksundular. Fakat bu yöneticiler (S. Rodov, İ. Vardin, G. Leleviç, A. Bezimenskiy, A. Fadeyev, D. Furmanov ve diğerleri) edebiyatın Parti idaresinde olması gerektiğinden eminlerdi. Onlar iyi organizatörlerdi ve çok kısa zamanda tüm Rusya'da yerli teşkilâtlarını kurdular. “Var olan edebî akım, ekol veya grubun hiçbiri Parti adına söz söyleyemez” (Lenin 1980:65) durumu ilân edilmesine rağmen, Proletar Yazar kurulu Parti adına kararlar vermekteydi. Parti liderlerinin düşüncesine göre proletar yazarlar edebiyatın esas gücünü oluşturmalıydılar, fakat

aynı zamanda, bu yazarların yetiştirilmesi için klasik Rus edebiyatı ve devrim sonrası önde gelen yazarların gücünden istifade edilmesi gerektiği de vurgulanmaktaydı. Proletar diktatörlüğünün kurulduğu bir devlette doğal olarak edebiyatın da bu proletarların hegemonyası altında kalması parti Merkezi komitesi tarafından onaylanıyordu. Bundan dolayı Komünist Partisi Merkezi komitesi, Proletar yazarlar kurulunun faaliyetlerine engel olmayarak, sadece düzeltmeleri gereken yanlışları zaman zaman bildirmekle yetinmekteydi. Böylece proletar yazarlar kendilerini edebiyatın esas gücü olarak görmekteydiler. Çoğunluğu şair olan bu proletar yazarlar, estetik değeri düşük olan şiirler yazmakla yetinmekteydi. Bazı edebiyat idarecileri ise hiçbir şey yazmadıkları hâlde her türlü edebiyat eserini eleştirmekle görevliydi. Derin edebiyat bilgisinden yoksun olan bu eleştiri, damgalama ya da etiketleme şeklini almıştı. Bu dönemin en bilgili edebiyat eleştirmenlerinden biri L. Trotskiy'di. Diğer eleştirmenler onu taklit etmekten ileri gidemiyorlardı.

Proletar Yazarlar Kurulu'nun Moskova teşkilâtının yayın organı olan "Na postu" ("Nöbette") (1923-1925) dergisinde edebiyatın, proletar yazarların tekelinde olması gerektiği ve bundan dolayı "Popuçik"lerin tüm dergi ve kitap yayınlarından uzak tutulması istenmekteydi. Proletar yazarlarının çok zayıf eser yazmaları ve aynı zamanda "Popuçik"lerin büyük söz ustaları olmalarına rağmen Proletar yazarlar kendilerini daha güçlü hissediyorlardı. "Nöbette" dergisi bu konuda "Kızıl Yenilik" dergisiyle polemığe girmekten çekinmiyordu. Proletar yazarlarının, proletar edebiyatı dışında tüm edebiyatı yok etme isteği Parti'nin edebiyat politikasıyla tam olarak denk gelmiyordu. O dönem Parti'nin edebiyat politikasını en iyi şekilde açıklayan Trotskiy, partinin yaklaşımını bir cümleyle ifade edebilmiştir. "Puşkin'i yenmek için ona hâkim olmak lâzımdır." (Trotskiy 1991:146)

Aynı yaklaşım Rusya Komünist Partisi'nin 1925 yılı "Partinin edebiyat alanında politikası hakkında" kararında da görülmektedir. Merkezî Komite'nin adıyla yayınlanan bu kararın Buharin tarafından yazıldığı, Lunaçarski tarafından eklemeye yapıldığı, "Nöbette" dergisinin editörü G. Leleviç tarafından da düzeltmeler yapıldığı kabul edilmektedir. (Bkz. <http://ng.ru/ideas/1999.09.02/karnaval.html-12.02.2004>)

Bu kararda edebiyatta var olan durum değerlendirilerek, partinin mevcut sosyal grup ve düşüncelere karşı tutumu açıklanır. Bu karara göre partinin öngördüğü politika şöyledir:

- Proletar yazarlara gereken yardımı yapmak
- "Popuçik"lere karşı nazik ve dikkatli olmak
- Burjuva ideolojisiyle savaşmak

Bu taktik 20'li yıllarda Parti ve devlet büyükleri tarafından tek doğru taktik olarak kabul edilmekteydi. Aynı fikirler L. Trotskiy'in bu dönemde yazdığı "Edebiyat ve devrim"(1923) kitabında daha açık şekilde verilmiştir. Karar, bir yandan Sovyet sanat

anlayışının temel düşüncesi olan edebiyatın eğitici fonksiyonunun önemini ve bu alanın “genel Parti işinin” bir kısmı olarak Parti idaresinde olması gerektiğini vurgularken bir yandan da, sınıflara bölünen bir toplumun tarafsız bir sanatının olmasının imkânsız olduğunu ve bu durumda proleter yazarlarının burjuva ideolojisiyle nasıl savaşmaları gerektiğini açıklıyordu.

Parti'nin bu kararı edebiyat çevrelerinde büyük etki yaptı. Kendilerini edebiyat yönetimine adanmış kişiler bu karardan sonra bir öz eleştiri sürecine girmek zorunda kaldılar. Genel Rusya Proleter yazarlar kurulu ikiye bölündü. Bu kurulun çoğunluğu merkezî komitenin kararına uymayı kabul ederek eski nihilist politikayı devam etmeyi düşünen gruptan ayrıldı. Kararname doğrultusunda politikasını değiştiren proleter yazarlar “Edebiyat nöbetinde” dergisinde eski yaklaşımlarını eleştirmeye başladılar. Fakat bu dergide M. Gorkiy, V. Mayakovskiy ve diğer “Popuçuk”lere karşı çıkışlar yine de zaman zaman yer alabilmekteydi.

20'li yıllarda edebiyat idaresini elinde tutmaya çalışanların çabalarına rağmen her seviyede eserler yazılmakta ve basılmaktaydı. Bu yıllarda devrimin verdiği heyecanla yazılmış eserlerde realizm, romantizm ve sembolizm karışımı eserler yayımlandı: “Demir Akım” (1924) A. Serafimoviç (1891-1958), “Çapayev” (1923) D. Furmanov (1891-1926), “Bozgun” (1927) A. Fadeyev (1901-1058), “Kırk Birinci” (1924) B. Lavrenev (1891-1970), “Şehirler ve Seneler” (1924) K. Fedin (1892-1977), Don Hikâyeleri” (1926) M. Şolohov (1905-1984), “Süvari Ordusu” (1923-1925) İ. Babel (1894-1941), “Çimento” (1925) F. Gladkov (1883-1958). Bu coşku dolu eserlerin yanı sıra daha gerçekçi eserler de yazıldı: “Mavi Şehirler” (1925), “Yılan” (1928) A. Tolstoy (1882-1945), “Kıskançlık” (1927) Yu. Oleşa (1899-1960), “Oniki Sandalye” (1928) İ. İlf (1897-1937) ve Ye. Petrov (1902-1942), M. Zoşçenko'nun (1894-1958) hikâyeleri, “Zoyka'nın Dairesi” (1926) M. Bulgakov (1891-1940), “Tahtakurusu” (1929), “Hamam” (1930) V. Mayakovskiy (1893-1930). Bu eserlerde hiciv ve zaman zaman yergi de bulunur. Küçük burjuva zihniyeti, bayağılık, ahlâksızlık, düzenbazlık, dolandırıcılık, bürokratizm konuları satirik kalemle ele alınmışlardır. Fakat farklı nitelikte olan bu ve diğer eserler niteliklerine göre değerlendirilmemektedir. Edebiyat eleştirisi daha çok etiketleme şeklindedir ve bu etiketler de hiçbir şekilde çıkarılmaz hâl alabilmektedir.

20'li yıllarda edebî süreç Parti tarafından kontrol edilmeye çalışılsa da bu alan proleter yazarların ve eleştirmenlerin sınıfsal değerlendirilmelerine bırakılmıştı. Proleter yazarların en güçlü teşkilâtı olan Proleter Yazarlar Kurulu önderliğinde, 30 Nisan - 8 Mayıs 1928 yılında Moskova'da 1. Proleter Yazar Kurultayı yapıldı. Tüm millî Sovyet cumhuriyetlerinden bu kurultaya delege gönderildi. Bu kurultayda Proleter Yazarlar Kurulunun esas kuramcılarında biri olan L. Averbah “dialektik-materyalist edebiyat metodu”ndan söz etti. Averbah'a göre bu metodun yardımı ile öncü dünya görüşüne sahip olunması başarılı bir sanat eserini yazmak için yeterlidir.

Sovyet edebiyat kuramcıları yaratmaya çalıştıkları edebiyata bir isim koyma çabasına girişmişlerdi. Fakat dialektik-materyalist edebî metod felsefe alanından edebiyata aktarılmış bir kavram olduğu için yazarlar tarafından pek benimsenmedi. İdeolojiyi ve dünya görüşünü edebiyatın en önemli değer ve niteliği olarak gören Sovyet edebiyatının esas özelliğini belirlemek ve onun metodunun ismini koymak gereksinimi hissedilmekteydi. Sovyet basınında, 20'li yılların sonu, 30'lu yılların başı Sovyet edebiyatının özelliklerine dayanarak "proletar realizm", "ideolojik realizm", "monumental realizm", "kahramanlar realizmi", "romantik realizm", "sosyal realizm" ve bunun gibi tanımlar kullanıldı. Bu tanımlar M. Gorkiy, V. Mayakovskiy, A. Voronskiy ve diğer yazar ve eleştirmenler tarafından kullanıldı ve böylece Sovyetler'de var edilmeye çalışılan yeni realizmin adı konulmaya çalışıldı.

Bu anlamda 20'li yıllar Sovyet edebiyatının ve Sosyalist realizmin oluşum ve hazırlık aşaması sayılabilir. Zira 20'li yıllarda tam anlamı ile çokseslilik olmasa da bir çeşitlilik söz konusuydu. Baskı olsa da tartışma ortamı vardı. Parti ve devlet büyüklerinin düşünce ve değerlendirmeleri çeşitli yazar grupları tarafından farklı yorumlanabilmekteydi.

20'li yıllar boyunca edebiyatın ideolojileşmesi yolunda yürütülen çalışmaların meyveleri 30'lu yılların başlarında olgunlaştı. 23 Nisan 1932'de Komünist Partisi'nin Merkezî komitesinin kararı ile var olan tüm yazar grup ve teşkilâtlarının faaliyetleri durduruldu. "Edebiyat teşkilâtının yeniden kurulması üzerine" diye adlandırılan bu karar Proletar Yazarlar kurulu dâhil tüm yazar gruplarının faaliyetlerinin sona ermiş olduğunu ilân etmekteydi. Bu kararın girişinde 1917'den itibaren toplumda olan değişikliklerden söz edilir. Bu değişikliklerin en önemlisi, ara sınıfların ve bu sınıfların ideolojisinin geçmişte kaldığı tespittir. Böylece topluma uyum sağlamak amacıyla edebî grupların faaliyetlerinin sona erdirilmesi meşrulaştırıldı. Aynı zamanda bu karar Sovyet hükümetinin platformunu destekleyen ve Sosyalist toplumunun inşasında yer almak isteyen yazarların Sovyet Yazarlar Birliği'ne katılmasının gerekliliğini öngörmekteydi. Yazarları tek bir teşkilât çatısı altında toplama yolunda ilk adım olan bu karar, 20'li yıllarda hâlâ var olan çeşitliliği sona erdirmiş oldu.

4. Sosyalist realizm kavramının geliştirilmesi ve edebî süreç

23 Nisan 1932'de Komünist Partisi'nin Merkezî Komitesinin "Edebiyat teşkilâtının yeniden kurulması üzerine" kararı ile var olan tüm yazar grup ve teşkilâtlarının faaliyetleri durdurulduktan sonra tek Yazarlar Birliği'ni kurma çalışmaları başladı. Tüm millî Cumhuriyetlerde sırasıyla yazarlar kurultayları yapıldı.

Merkezde ise Sovyet edebiyatının esas metodunun meselesini çözüme kavuşturmak için Politbüro'da özel Komisyon kuruldu. Bu Komisyon üst düzey Parti yöneticilerinden oluşmaktaydı: Stalin, Kaganoviç (Politbüro üyesi), Postişev (Politbüro

yedek üyesi), Stetskiy (Merkezî Komite’de propoganda ve ajitasyon sorumlusu) ve İvan Gronskiy (Komisyonun tek edebiyatçı üyesi, edebiyat eleştirmeni). Bu Komisyonun çalışmalarının sonucunda 23 Mayıs 1932’de Gronskiy’in *Edebiyat* gazetesinde yayımladığı yazısında Sosyalist realizm terimi ilk defa zikredildi. Bu gün Sosyalist realizmin doğum günü sayılır. Bazılarına göre Sosyalist realizm terimini, teklif edilen birçok isim arasından Stalin bizzat kendisi seçmiştir. (Bkz. <http://ng.ru/ideas/1999-09-02/karnaval/html/12.02.2004>)

17 Ağustos – 1 Eylül 1934’te büyük bir bayram havasında geçirilen Sovyetler Birliği Yazarları’nın Birinci Kurultayı tek bir Sovyet edebiyatının, tek kültürün zaferi ilân edildi. Bu Kurultayda Sovyet edebiyatının esas metodu ilân edilen Sosyalist realizmin ilk yorumları yapıldı.

Sovyet Yazarlar Birliği’nin tüzüğünde de yer alan ilk Sosyalist realizm tanımı, şu şekliyle Birinci Yazarlar Kurultay tutanağında tasdik edilmiştir: “Sosyalist realizm – Sovyet edebiyatının ve edebiyat tenkidinin esas metodudur. Bu metod sanatçıdan gerçeği doğru, net tarihi bir devrimsel gelişme çerçevesinde göstermesini talep eder. Aynı zamanda bu doğruluk ve tarihî netlik emekçilerin düşünsel değişim ve sosyalizm ruhunu da eğitip yetiştirme meselesiyle birleştirilmelidir” (Perviy Syezd 1934:716).

Tam anlamıyla açık ifade edilmese de bu tanımda Sosyalist realizm metodunun diğer edebiyat akımlarından çok farklı olduğu ortadadır. İdeolojik terimlerden oluşan kelime yığını andıran bu tanım yazarlar ve eleştirmenler tarafından farklı yorumlanmaktaydı. Yazarlar kendi yetenek, dünya görüşü ve estetik prensiplerine göre birşeyler yazdılar. Birçok eleştirmen ve yazar bu metodu kendi çıkarları doğrultusunda kullandı.

Bu ilk tanımdan sonra birçok Sosyalist realizm tanımı yazıldı. Fakat bu tanımlar çok genel ve soyut olduklarından yoruma açıktılar. Aynı zamanda bu tanımlar, ilk tanımda olduğu gibi üç kısımdan oluşmaktadır. Genelde birinci kısımda Sosyalist realizmin Sovyet edebiyatının esas metodu olduğu vurgulanır, ikincide olaylara bakış açısı belirlenir, üçüncüde metodun amacı ve işlevi belirlenir.

Sosyalist realizmin en son tanımlarından biri Kısa Edebiyat Ansiklopedisi’nde (1987) yer alır. Bu Ansiklopide yer alan Sosyalist realizm maddesi Sovyetler Birliğinde 80’li yıllarının en önde gelen edebiyatçıları olan D. Markov ve L. Timofeyev tarafından yazılmıştır. Bu maddenin başında Sosyalist realizmin tanımı şöyle yapılmıştır: “Sosyalist realizm – sosyalizmi kurma ve geliştirme dönemine ait dünyayı ve insanı sosyalist bakış açısından kavrayan anlayışın estetik ifadesini içeren edebiyat ve sanat metodudur. Hayatı, sosyalizm ideallerinin ışığı altında göstermesi, sosyalist realizm sanatının içeriği ve esas edebî-yapısal prensiplerini belirlemektedir” (Markov, Timofeyev 1987:414)

Görüldüğü gibi bu tanım da üç kısımdan oluşmaktadır. Sosyalist realizm – edebiyat ve sanat metodudur. Sosyalist realizm – sosyalist bakış açısından kavranmış dünya ve insan anlayışını yansıtır. Daha açık ifadeyle Sosyalist realizm – dünya ve insana sovyet ideolojisi açısından bakılmasını öngörür. İlk iki kısım birinci tanımdan farklı değildir. Fakat 80’li yılların tanımının üçüncü kısmı, ilk tanımdan farklı olarak bu metodun sınırlarını belirler ve sosyalist toplumunu kurma ve geliştirme dönemine vurgu yapar.

30’lu yıllarda yazılan ilk Sosyalist realizm tanımı ve 80’li yılların Edebiyat Ansiklopedisi’nde yer alan tanımlar arasında esas fark son tanımın daha soyut düşünme yetisine sahip birileri tarafından yazılmış olmasıdır.

Sosyalist realizm tanımları politik bir içeriğe sahiptir. Sosyalist realizm metodunun özü ideolojidir. Sovyet ideolojisi ve politikası bu 50 yıl içinde fazla değişmediği için tanımın özü değişmedi. Ana fikri aynı kaldı. 30’lu yıllar tanımı edebiyatın amaçlarını daha net bir şekilde belirlemektedir. Daha sonra yazılan tanımlar bu kadar net değildir. Net olmadıkları için de yoruma daha da açıktırlar. Bu yorumları bir tarafa bırakırsak, Sosyalist realizm sanatı politik amaçlar için kullanmanın en geliştirilmiş şeklidir. Bu metodun vasıtasıyla sosyalizmin doktrinleri geniş kitleler arasında yayılmaktaydı.

Sosyalist realizmin varlık sebebini anlamak ve onun anlamını kavramak için zaman zaman edebiyat tarihi sürecinin dışına çıkmak gerekmektedir. Sosyalist realizm özgür düşünen bir grup olan yazarların idare edilmesini kolaylaştırmak için geliştirilmiş bir strateji olarak da görülebilir. Fakat edebiyatın politikanın bir aracı şekline getirilmesi Sovyet ideoloji makinesine ait bir keşif değildir. Tarihte başka şekillerde ve başka adlar altında sanatı politika aracı yapan birçok totalitar rejim ve sistem olmuştur.

Sovyetler Birliği’nin ideolojisinin ve beyin yıkama politikalarının bir parçası olan Sosyalist realizm, politika ve ideolojiden ayrı ele alınmaya çalışıldığında anlamsızlaşmaktadır. Doğal olarak da sırf estetik prensipler açısından Sosyalist realizm olgusunu incelemeye çalışan araştırmacılar Sosyalist realizm diye bir şeyin var olmadığını yazmaktalar.

“Sosyalist realizm nedir?” sorusunu 50’li yıllarda Andrey Donatoviç Sinyavskiy (takma adı Abram Terts) (1925-1997) Sovyetler Birliği dışında basılan kitabının başlığına koydu. A. Sinyavskiy’e göre Sosyalist realizm terimi bir çelişki içermektedir. Sinyavskiy’e göre Sosyalist realizmin realizmle hiçbir ilişkisi yoktur. O, Sosyalist realizm eserlerini inceleyerek bu eserlerin özelliklerinin realizmden ve birçoğunun da sanattan yeterince uzak olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Sinyavskiy’e göre Sosyalist realizm “yarı klasisizm” ve “yarı sanattır”. Sinyavskiy, klasisizm sanat anlayışı gibi katı kurallara sahip olduğu için yarı klasisizm, politik bir algılama olduğu

için yarı sanat adlandırmasında haklı olabilir. Fakat klasisizm, estetik kategoriler kullanılmaktadır. Sosyalist realizmin estetiği kurma çabaları sonuçlanmadı. Çünkü Sosyalist realizm tanımında estetik ayrıntılar yok denecek kadar az ve değişkendi. Değişmeyen öz ise ideolojik kategorilerden oluşmaktadır. Sosyalist realizmin “yarı sanat” olan kısmının, ne klasisizm ne de sembolizm olma imkânı yoktur. Bazı semboller ve değişmez kuralların kullanılması Sosyalist realizmin önemsiz özelliklerinden sayılabilir. Sosyalist realizmin özü “Sovyet gerçekçiliği”dir. Sovyet (Sosyalist) gerçekçiliği olanı değil, görmek istediğini görmektedir. Sovyet yazarlar ekmek sıralarını ve kampları yazmıyorlardı. Onlar, olması gereken “realiteyi” yazmaktaydılar. Sovyet edebiyatının her döneminde edebiyat için belirlenmiş konuların var olduğu herkes tarafından bilinmektedir (Çegodayeva 2003). Fakat dikte edilen sadece konular değildir. Aynı zamanda düşünce tarzı ve başış açısı da belirlenmektedir. Esas düşünce tarzı olan pozitif bir coşku Sosyalist realizmin en temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Bazı Sovyet yazarlar (bunun en iyi örneği A. Fadeyev’dir) “yukarıdan” gelen emirlere, direkt “Stalinin emriyle” gelen hedeflerin belirlenmesinin gerekliliğine ve doğruluğuna derinden inanmaktaydılar ve harfiyen onlara uymak için ellerinden gelen her şeyi yapmaktaydılar.

Yazar için özgürlük bir risk oluşturmaktadır, çünkü özgürlük topluma karşı bir sorumluluktur. Bu sorumluluktan kurtulmak için bazı yazarlar her çeşit köleliğe katlanmaya hazırdır, çünkü bu durum onlara huzur vermektedir. Oysa özgür bir yazarın huzuru ve konforu bulması çok zordur, belki de imkânsızdır.

Bundan dolayı zorlamalar zamanı hızlı bir şekilde gelişen edebiyat, özgürlükle birlikte zayıflamaktadır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla idare edilmeye alışmış toplumla birlikte yazarlar da uzun süren bir arayış sürecine girmek zorunda kaldılar. Oysa Sovyet döneminde Devletle işbirliği yapan yazarlar paradoksal bir özgürlüğe sahiptiler. Geçim derdinden kurtulup bütün zamanlarını yazma işine ayırabilmekteydiler. Buna karşılık olarak da dünün, bugünün ve yarının gerçeğinde gelecek komünist zihniyetini aramak zorundaydılar. Bu zihniyete uygun olan pozitif kahraman, uygun düşmeyen ise negatif kahraman olmak zorundaydı. Komünist ideallerinin hizmetine adanmış bu estetik anlayış materyalist bir görüşten çok uzaktır. Fakat devrimin ve tüm Sovyet toplumunun amacı hâline getirilen komünizme edebiyat da hizmet etmek zorundaydı. Bu bağlamda edebiyatın esas amacı insanları eğitmek, eski ideolojilerin değişmesini sağlamaktı.

Edebiyat, ateist bir toplumda dinin rolünü de üstlenir olmuştu. Bu anlamda V. Strada’nın Sosyalist realizmi Nietcheliğin, Marksizmin ve yeni din arayışlarının sentezi ilân etmesi doğaldır (Strada 1995).

Sosyalist realizm ilk olarak edebiyat için geliştirildi, daha sonra ise diğer sanat dallarına da taşındı. Müzik, resim, mimarlık ve diğer alanlarda Sosyalist realizmin

anıtsal yaklaşımı ve sembol kullanımını gibi bazı özellikleri daha net bir şekilde göze çarpmaktadır. Stalin dönemi anıtsal yapıları totaliter estetiğin açık ifadesidir.

30'lu yıllar Sovyet edebiyatının ana konularından biri, inşaat alanları ve fabrikalar oldu. Eserler günlük çalışma hayatını göstermekteydiler: "Sot" L. Leonov, "Gıdrosentral" M. Şaginyan, "Kara-Bugaz" K. Paustovskiy, "Vremya, vperyod" V. Katayev, "Energiya" F. Gladkov ve bunlara benzer birçok eser. 1930-1932 yılları arasında yazılan bu eserler iş yerinden yazılan büyük röportajları andırmaktadır. Emek bir bayram gibi, çalışma bir kahramanlık gibi gösterilmektedir. Bu eserler insanların daha verimli çalışmasını sağlamak için günlük çalışma hayatının coşkusunu göstermektedirler.

20'li yıllarda Sovyet edebiyatı daha çok devrim ve iç savaş üzerine odaklanmıştı. 30'lu yıllarda devrim üzerine yazılan eserlerin sayısı azaldı. Bu azalmayla orantılı bir şekilde işçi ve köylülerin gelecek komünizm için tüm güçleriyle çalıştığını gösteren eserlerin sayısı çoğalmaya başladı. Bu dönemde yazılan eserler arasında sosyalizmin köydeki zaferini en iyi şekilde gösteren eser M. Şolohov'un (1905-1984) "Podnyataya tselina" romanıdır.

30'lu yıllarda daha büyük eserler yazıldı. Fakat bu eserler 20'li yılların çeşitliliğinden yoksundu. 30'lu yıllarda tek metoda dayalı edebiyat çoğunluk oluşturmaktadır. Fakat bu dönemde de hala Sosyalist realizm dışında kalan bazı eserler yazılmaktaydı. Günümüz bakış açısından o dönem edebiyatına baktığımızda ve politik değerlendirmeleri bir yana bıraktığımızda Mayakovskiy'in ve A. Ahmatova'nın isimlerinin en zirvede yan yana durduğunu görmekteyiz.

Ağır bir baskıya rağmen 30'lu yıllarda hâlâ az da olsa farklı eserler yazılmaktaydı. 1928 yılında M. Bulgakov Sovyet döneminin en iyi romanlarından biri olan "Master i Margarita" ("Usta ve Margarita") romanını yazmaya başladı. Yazar bu romanın üzerinde öldüğü güne kadar çalıştı (1940). Fakat roman ilk olarak 1966'da yayımlandı. A. Platonov'un eserleri 80'li yıllarda okuyucuyla buluşabildi. 30'lu yıllarda A. Ahmatova ve B. Pasternak eserlerini yayımlanma ümidi olmadan yazmaktaydılar. Bu yazarların zaman zaman tam bir sosyalist ruhlu eser yazma denemeleri başarısız olmuştu.

30'lu yıllarda, özellikle de Parti'nin XVII. Kurultayından sonra Parti adına verilen her kararın arkasında tek bir kişi vardı – Stalin. Onun otoritesine kimse karşı koyamazdı. O, sosyalizmin nasıl kurulmasının gerektiğini herkesten iyi bilirdi. Onun yanlış yapması imkânsızdı. Bu otoriteyi sağlamak için, ona karşı koyabilecek herkes halk düşmanı ilân edilerek, yok edilirdi. Kısa sürede Stalin'in çevresinde sadece onun sözüne uyan kişiler kaldı.

Aynı durum edebiyat alanında da görülmektedir. 30'lu yıllarda Parti'nin edebiyat alanında her kararı harfiyen uygulanmaktadır, Stalin'in söylediği her kelime tek

doğru olarak algılanmaktadır. Örneğin, Stalin'in M.Bulgakov'un "Beg" eserini devrim düşmanlarına karşı acıma duygusu hissettirmekte olduğu için anti-Sovyet bir eser olarak nitelemesi M. Bulgakov'un bundan sonra yazılan hiç bir eserinin basılmamasına yol açtı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkan Sovyetler Birliği'nde, bu zaferin verdiği coşkuyla Stalin'i yüceltme ve tanrılaştırma daha da güçlendi. Aynı zamanda savaş sonrası edebiyatta bir özgürlük ruhu filizlenmeye başladı. Ölümle burun buruna gelen insanlar daha özgür düşünmeye başladılar. 1946 yılının yazından itibaren "batı etkisine" karşı savaş başlatıldı. Bu savaşın baş kumandanı Politbüro üyesi ve Komünist Partisinin Merkezî Komitesinin sekreteri A. Jdanov (1896-1948) oldu.

Zaferin verdiği özgüven havasında daha önce var olan şablonları kırabilecek eserlerin yazılması devletin sert tepkisiyle karşılandı. 14 Ağustos 1946'da Sovyet Komünist Partisi'nin Merkezî Komitesinin "Zvezda" ve "Leningrad" dergileri hakkında karamamesinde M. Zoşçenko ve A. Ahmatova'nun eserleri tenkit edildi. "Leningrad" dergisi kapatıldı, "Zvezda" dergisinin editörü ve yayın kurulu değiştirildi.

40'lı ve 50'li yıllar Sovyet kültürünün en karanlık ve aynı zamanda Sosyalist realizmin Sovyet edebiyatında tam bir hâkimiyet dönemidir. Bu dönemde yazılan eserler edebî açıdan zayıf, ideoloji açısından en gerekeni vurgulayan eserler oldu.

1948'de başlayan "kozmpolitizme" karşı açılan savaştan sonra demir perdeler indirildi. 50'li yıllarda Sovyet edebiyatı devlet politikalarının amaçladığı şekli almıştı. İyi eserler çok nadir görülürdü. Eser kahramanları ideoloji megafonu oldular.

60'lı yıllarda edebiyatta yeni düşünceler ve yeni eğilimler oluşmaya başladı, Sosyalist realizm tanımına uymayan bir dizi eser yazıldı. 70'li ve 80'li yıllarda böyle eserlerin sayısı giderek çoğaldı. Bu eserler çoğaldıkça, onların Sovyet edebiyatından atılması Sovyet edebiyatını yok etme anlamına gelmiş oldu. Sosyalist realizm tanımına uymayan bu eserleri Sovyet edebiyatına dâhil etmek ve aynı zamanda Sosyalist realizm kavramını da koruyabilmek için yeni bir yol bulundu. Sosyalist realizmin çerçevesi genişletildi. 80'li yıllarda "sınırsız Sosyalist realizm" ilân edildi. Böylece yazılan tüm eserler Sosyalist realizm içerisinde kalabilme imkânına kavuşmuş oldu.

5. Sonuç yerine

Sovyet edebiyat politikaları, Sovyetler Birliği Komünist Parti liderlerinin önderliğinde yürütülmüştür. Sovyet edebiyat politikaları açısından bakıldığında V. Lenin, L. Trotskiy ve İ. Stalin düşüncelerinin aynı olduğu görülmektedir. V. Lenin edebiyat konularına fazla girmeden sadece esas çizgileri belirlemiştir. İ. Stalin çok basit

düşünmektedir. Bolşeviklerin edebiyat üzerine düşünceleri Trotskiy'in yazılarında açık bir şekilde öz ifadesini bulmuştur. Sovyet Parti liderlerinin edebiyat anlayışı Marksist dünya görüşüne bağlı olarak birlik göstermektedir. Sanat alanında güç kullanımı, aydın kesimin kültür ve kültürel yaşamdan zor kullanarak uzaklaştırılması ve hatta bir nesil sanatçı ve yazarların yok edilmesi Bolşevikler tarafından doğal ve gerekli olarak algılanmaktaydı. Marksist sanat anlayışına bağlı olarak Parti liderlerinin önderliğinde edebiyat eserleri politika açısından değerlendirildi, edebiyat eserleri ve yazarlar sınıflandırıldı, Parti önderliğinde yeni sosyalist edebiyatın kurulması tasarlandı ve kuruldu. Daha sonra kurulan bu yeni edebiyatın esas metodu olan Sosyalist realizm geliştirildi ve bu metoda bağlı olarak edebiyatın konuları, yazarların dünyaya ve insanlara bakış açısı belirlendi.

Kaynaklar

- AYMERMAHER K. (1998) *Politika i kul'tura pri Lenine i Staline. 1917-1932*. Moskva.
- BERDYAYEV N. (1990) *İstoki i smisl russkogo kommunizma*. Moskva.
- ÇEGODAYEVA M. (2003) *Sotsialistiçeskiy realizm: Mifi i real'nost'*. Moskva: Zaxarov.
- ÇERNİŞEVİSİY N. (1958) *Estetika*. Moskva.
- FOMİNA N. "Sotsialistiçeskiy"- hudojestvenniy stil' ili metod gosudarsvennogo rukovodstva iskusstvom. *İskusstvo v škole*. 2001, No 5, s. 8-90.
- GORKİY M. (1990) *Nesvoevremenniye msli i rassujdeniya o revolyutsii i kul'ture (1918-1918)*. Moskva: MO Soyuzajurnalistov SSSR.
- KAGAN M. (1987) *Estetika. Literaturniy entsiklopediçeskiy slovar'*. Moskva: Sovetskaya Entsiklopediya.
- LENİN V. (1980) *O literature i iskusstve*. Moskva: izdatel'stvo političeskoj literaturı.
- LUNAÇARSKİY A. (1967) *Sobraniye soçineniy*. T. 7-8. Moskva
- MARKOV D. (1975) *Problemi teorii sotsialistiçeskogo realizma*. Moskva.
- MARKOV D., TİMOFEYEV L. (1987) *Sotsialistiçeskiy realizm. Kratkaya literaturnaya entsiklopediya*. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya.
- METÇENKO A. (1973) *Krovnoye, zavoevannoye*. Moskva.
- OVÇARENKO A. (1975) *Sotsialistiçeskaya literatura i sovremenniy literaturniy protses*. İzdaniye 3, Moskva.
- PETROV S. (1970) *Vozniknoveniye i formirovaniye sotsialistiçeskogorealizma*. Moskva.
- PLEHANOV G. (1978) *Estetika i sotsiologiya iskusstva*. T.1-2. Moskva
- PRİMOÇKİNA N. (1996) *Pisatel' i vlast'. M. Gor'kiy v literaturnom dvijeniyi 20-h godov*. Moskva.
- STRADA V. (1995) *Sovetsraya literatura u russkiy literaturniy protses XX beka. Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta*. Seriya 9, No 3
- TROTSKİY L. (1991) *Literatura i revolyutsiya*. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literaturı.
- YAKOBSON R. (1991) *Opokoleniyi, rastrativşem svoih poetov. İzbranniy soçineniya*. Moskva.
- O jurnalax "Zvezda" i "Leningrad" (iz postanovleniya TSK VKP(b) ot 14 avgusta 1946 goda). O *partinyoy i sovetsoy peçati*. Moskva. 1972, 258-262.
- Ob opere "Velikaya drujba" V. Muradeli. Postanovleniya TSK VKP(b). 10 fevralya 1948g. O *partinyoy i sovetsoy peçati*. Moskva. 1954, 590-595.
- Ob ispravleniyi oşibok v otsenke oper "Velikaya drujba", "Bogdan Xmel'nitskiy" i "ot vsego

serdtsa". Postanovleniya TSK KPSS. 28 maya 1958g. Voprosı ideologičeskoj raboti. *Sbornik dokumentov*. Moskva. 1961, 87-88.

Ob otmene postanovleniya TSK VKP(b) "O jurnalax "Zvezda" i "Leningrad" Reşeniye politbyuro TSK KPSS. *Pravda*,1988, 21 oktyqbrya

Perviy Vsesoyuzniy Syezd Sovetskih pisateley. (1934) Stenografičeskiy otçyot. Moskva.

Leyla Tagızade

Dr., Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Modern Diller Bölümü. Araştırma alanı Rus dili ve edebiyatı, karşılatırmalı Rus ve Türk edebiyatı; Azerbaycan Türkçesi ve edebiyatı.

Adres: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Modern Diller Bölümü, Ankara. Türkiye.

E-posta: tagizade@metu.edu.tr

Yazı bilgisi :

Alındığı tarih: 15 Haziran 2006

Yayına kabul edildiği tarih: 20 Ağustos 2006

E-yayın tarihi: 30 Aralık 2006

Çıktı sayfa sayısı: 18

Kaynak sayısı: 24